

Het landelijke gebied

De ontwikkelingen die we in hoofdstuk 5 per thema hebben beschreven, hebben niet alleen gevolgen voor de grote steden, maar ook voor het landelijk gebied. In deze paragraaf beschrijven we wat ze kunnen betekenen voor de sociaal-economische structuur en voor het aanzien van het landelijk gebied. Eerst bespreken we de trendmatige ontwikkelingen. Daarna beschrijven we de vier scenario's, zowel in algemene zin als voor de drie landsdelen afzonderlijk. Ten slotte trekken we conclusies.

Historie en beleid

De sociale en economische structuur en het uiterlijk van het landelijke gebied zijn van oudsher gerelateerd aan de landbouw. Twee trends brengen daarin echter geleidelijk verandering (Van der Wouden et al., 2006; Pols et al., 2005): de structuur van de landbouw verandert en de druk vanuit andere functies neemt toe.

Structuurverandering van de landbouw

Ten eerste veranderen het economisch gewicht en de structuur van de landbouw. Het aandeel van de landbouw in de economie van het platteland is de afgelopen dertig jaar fors gedaald. Door internationale concurrentie en verschuivende consumentenvoorkeuren zijn de reële prijzen voor landbouwproducten verlaagd. Deze verlaging kon niet voldoende gecompenseerd worden door een stijging van het productievolume (zie hoofdstuk 5, *Landbouw*). Als gevolg van de internationale concurrentie wordt de schaal in de meeste landbouwsectoren steeds groter en industrialiseren de productie-technieken. Door deze schaalvergroting zijn de percelen en de bedrijfsgebouwen groter geworden. Een deel van deze schaalvergroting is gerealiseerd door ruilverkavelingen en soms door uitplaatsingen uit dorpen en linten zoals in de Eempolder, rond Westbroek en in Driebruggen. Ook verschuiven er accenten tussen landbouwsectoren. De tuinbouw neemt bijvoorbeeld een steeds belangrijker plaats in. Deze sector omvat glastuinbouw, groenteteelt, bollenteelt en boomkwekerijen, vaak begeleid door teeltondersteunende technieken, zoals pot- en containerteelt en plastic over gewassen. Waar landbouwbedrijven onvoldoende rendement behalen, komen nevenactiviteiten op, zoals het houden van paarden, of wordt zelfs omgeschakeld naar bedrijvigheid buiten de landbouw, zoals opslag en transport van goederen. Het landelijke gebied verandert ook door de stijgende grondprijzen. Door de hoge grondprijzen in de Randstad maakt de grondgebonden landbouw daar plaats voor hoogintensieve teelten en niet-agrarische activiteiten (Vromraad, 2005). Overigens geldt deze trend alleen voor locaties waar alternatieven mogelijk zijn: in het veenweidegebied zijn deze beperkt. De hoge grondprijzen in de Randstad hebben waarschijnlijk ook hun weerslag in de rest van Nederland. Boeren die hun land in de Randstad verkopen, kunnen met dit geld immers elders in Nederland een veel groter areaal kopen.

Druk vanuit andere functies

De tweede trend waardoor de landbouw minder bepalend wordt voor het landelijk gebied, is de toenemende vraag naar woon- en werklocaties en natuur- en recreatiegebied. Stadsranden breiden uit met industrie, woonwijken en infrastructuur, en ook in de rest van het landelijk gebied is er een vraag naar landelijk wonen. Overal worden nieuwe woningen gebouwd en boerderijen veranderen in woonhuizen (o.a. van Dam et al., 2003). Hoewel de landbouw het grondgebruik nog duidelijk domineert (circa 70 procent van het Nederlandse grondoppervlak), wordt de economie van het landelijk gebied al geruime tijd bepaald door deze nieuwe functies (Vromraad, 1999). De locatie van nieuwe woonwijken en bedrijventerreinen en de manier waarop die worden vormgegeven, bepalen sterk het uiterlijk van het landelijke gebied.

Waterbeheer

Ook maatregelen ter voorkoming van wateroverlast drukken tenslotte een stempel op het landschap. Van oudsher is de inrichting van het watersysteem van Nederland erop gericht overtollig water zo snel mogelijk af te voeren. Dat leidt echter geregeld tot wateroverlast. Naar aanleiding hiervan, en ook vanwege de waarschuwingen die uitgaan van klimaatsberekeningen (IPCC, 2001; KNMI, 2003), zijn de betrokken overheden in 2003 overeengekomen dat het watersysteem in 2015 op orde moet zijn (V&W, 2003). Nieuwe plannen voor woningbouw moeten nu in stedelijke gebieden een sluitende waterhuishouding hebben (zie hoofdstuk 5, *Overstromingsgevaar en wateroverlast*). Ook in het landelijke gebied zijn aanvullende maatregelen nodig. Een inventarisatie van de deelstroom-gebiedsplannen geeft een dermate hoog ambitieniveau aan dat die waarschijnlijk niet wordt gerealiseerd (van Gaalen et al., 2005). Men zoekt de oplossing nu voornamelijk in de combinatie van waterberging met andere functies (VROM et al., 2004). In deze paragraaf wordt ingegaan op de ruimtelijke maatregelen in het landelijk gebied ter voorkoming van wateroverlast.

Vier toekomstscenario's voor het landelijk gebied

Door ontwikkelingen in de landbouw, natuur, recreatie en waterbeheer, en door de voortgaande verstedelijking in de vorm van nieuwe woonlocaties, bedrijventerreinen en infrastructuur zal het landelijk gebied er anders uit gaan zien. Hoe dat gaat gebeuren en waar, hebben we voor elk van de vier scenario's *Global Economy*, *Strong Europe*, *Transatlantic Market* en *Regional Communities* uitgewerkt.

Structuurverandering van de landbouw

Als de landbouw wordt geliberaliseerd en de melkquota worden afgeschaft, zoals in het *Global Economy*-scenario, zal de melkveehouderij op de grootschalige open kleigronden van Groningen en Zeeland en de zandgronden van Drenthe een stuk rendabeler worden dan de akkerbouw (zie hoofdstuk 5, *Landbouw*). In welke mate

deze transformatie optreedt, hangt af van lokale factoren, zoals de druk vanuit andere grondgebruikfuncties, de mogelijkheden van de grond, en ook van politieke keuzes.

In het verleden hadden landbouwgebieden ook een landschappelijke functie en werden ze daarnaast gebruikt voor recreatie en natuurontwikkeling. De huidige veranderingen in de landbouw, die op doelmatigheid gericht zijn, maken die combinatie steeds minder vanzelfsprekend (Kleijn et al., 2004). Zonder extra publieke middelen voor boeren die dergelijke groene diensten aanbieden (zie hoofdstuk 5, *Landbouw*), zullen landbouwgebieden een grootschalig en uniform uiterlijk krijgen.

Het Nederlandse landschap wordt in vrijwel alle scenario's ook groener. De opgave voor de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) en de opgave voor recreatie zorgen samen voor de grootste toekomstige veranderingen in grondgebruik. Als de ecologische verbindingzones worden gerealiseerd, kunnen de groene vlekken in het landschap met elkaar zijn verbonden als kralen aan een snoer. Zonder deze verbindingzones blijven vele natuurgebieden eilanden omdat de tussenliggende landbouwgebieden steeds minder fungeren als een wijkplaats en corridor voor bepaalde diersoorten.

Druk vanuit andere functies

Uit de cijfers blijkt dat de bevolkingsgroei in het landelijke gebied in alle scenario's achterblijft bij het Nederlandse gemiddelde. Veel dorpen zullen echter aantrekkelijk blijven voor mensen die landelijk willen wonen. Daardoor, en omdat mensen steeds groter willen wonen (zie hoofdstuk 5, *Wonen*), ontstaat een nieuwe vorm van verstedelijking, die ook gevolgen heeft voor het aanbod van winkels en andere voorzieningen. Deze trend is reeds waarneembaar in dorpen in de Randstad en de Overgangszone. Voor bestaande bewoners die afhankelijk zijn van het openbaar vervoer kan de bereikbaarheid van voorzieningen een knelpunt worden. In het scenario *Regional Communities* zal deze dynamiek het kleinst zijn: werkgelegenheid en bevolkingsgroei nemen af, en de behoefte aan nieuwe ruimte voor woningbouw en bedrijvigheid stagneert (hoofdstuk 5, *Wonen* en *Werken*).

Uiterlijk van het landelijk gebied

Wat betekent dit voor het landelijk gebied? Het landgebruik blijft voor minstens tweederde agrarisch. Desondanks kan het platteland visueel ingrijpend veranderen door de ruimtedruk vanuit andere functies. Hoe ver dit gaat, hangt af van de locatie en van de manier waarop de nieuwe bebouwing wordt vormgegeven en ingericht. Hierbij spelen dus beleidskeuzes een rol. Worden de nieuwe bedrijven, wegen en woningen bijvoorbeeld in grote blokken of stroken geplaatst, of worden ze ingepast in het landschap?

Ook de verschuivingen binnen de landbouw kunnen de nodige impact hebben. De schaalvergroting kan leiden tot weidse gebieden, maar de karakteristieke

verkavelingspatronen, het reliëf en de kenmerkende verschillen tussen open en kleinschalige gebieden kunnen juist verdwijnen. Gebieden krijgen daardoor een relatief monotoon uiterlijk. Als de bedrijfsvoering diverser wordt - bijvoorbeeld met paarden, recreatie en opslag van goederen - leidt dit door de kleinschaligheid van de neven-activiteiten juist weer tot een gefragmenteerd landschap.

Het aantal agrarische bedrijven zal blijven afnemen en steeds vaker krijgen boerderijen een woonfunctie. Bij een liberaal ruimtelijk beleid, bijvoorbeeld in *Global Economy* en *Transatlantic Market*, zullen tussen deze voormalige boerderijen nieuwe woonhuizen worden gebouwd, zodat lintbebouwing kan ontstaan. Dit heeft een groot effect op de beleving van de ruimte en het landschap.

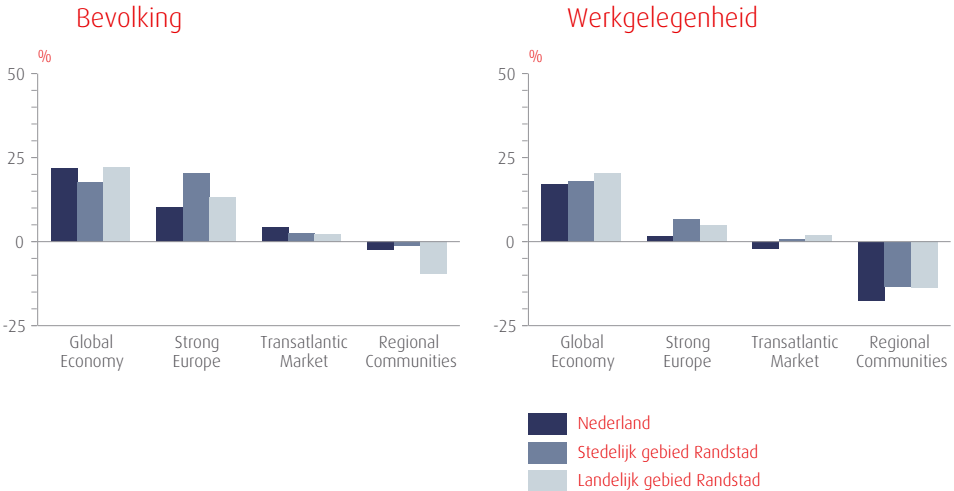
Waterberging

In het Nationaal Bestuursakkoord Water kiest men ervoor om water niet langer af te voeren, maar vast te houden en te bergen. De ruimte die daarvoor nodig is, zal echter beperkt blijven. In elk scenario vermindert de behoefte aan waterberging in de loop der tijd doordat de landbouw omschakelt naar melkveehouderij. Grasland mag volgens de huidige normen namelijk eenmaal per 10 jaar onder water komen te staan, in tegenstelling tot akkerland en glastuinbouw die respectievelijk eenmaal per 25 jaar en 50 jaar mogen inunderen (VenW, 2003). Bovendien kan flexibel peilbeheer in sloten lokaal de bergingscapaciteit vergroten. Daarnaast kan overtollig water in toenemende mate worden opgevangen op andere plaatsen, zoals onder kelders van parkeergarages en onder kassengebieden. Zo wordt nu bergingsruimte voor tien miljoen liter water gerealiseerd onder parkeergarage Museumpark voor het Erasmus Medisch Centrum in Rotterdam. In de scenario's *Global Economy* en *Transatlantic Market* kunnen afspraken met particulieren worden gemaakt voor het tijdelijk bergen van water: voor zogenaamde blauwe diensten. De afvoer van water naar zee of IJsselmeer blijft echter het belangrijkste.

De Randstad

De Randstad is van oudsher de regio met de grootste dynamiek. Uit de cijfers in de vorige paragraaf blijkt dat de woningbouw in de Randstad de meeste ruimte vraagt. De bevolking groeit flink en de bedrijvigheid neemt sterk toe, ook in veenweidegebieden als het Groene Hart en de Kop van Noord-Holland (figuur 6.3.1). De beschikbare ruimte is weliswaar beperkt vanwege het beleid voor de Nationale Landschappen, maar een restrictief beleid bleek in het verleden ook bij het Groene Hart geen beletsel te zijn voor expansie. Een deel van het landbouwareaal zal dus worden omgezet ten gunste van wonen, werken en infrastructuur. In hectares gemeten is deze conversie beperkt, maar visueel kan het effect groot zijn. Bouwen in een veenweidegebied vergt veel investeringen tegen wateroverlast, en verzakkingen van tuinen en wegen zijn daarbij niet uit te sluiten.

Toename bevolking en werkgelegenheid Randstad 2002 - 2040

Figuur 6.3.1 Bevolkingsdynamiek in de Randstad, 2002-2040: landelijk versus stedelijk gebied.

De schaal van de landbouwgebieden zal groter worden en het areaal glastuinbouw zal toenemen. Er is een grote vraag naar ruimte voor publieke vormen van natuur en recreatie. Deze is het gevolg van drie verschillende beleidsopgaven: groen in en om de stad (GIOS), de Ecologische Hoofdstructuur (EHS, hoofdstuk 5, *Natuur, natuurkwaliteit en recreatie*), en de groenopgave die is gekoppeld aan de woningbouwopgave.

Uiterlijk van het landelijke gebied

De melkveehouderij op de natte veenbodems bepaalt op dit moment het open karakter van het landelijke gebied in de Randstad (zie foto 1). Mede daardoor hebben het Groene Hart en de droogmakerijen in Noord-Holland de status gekregen van Nationaal Landschap.

Ondanks deze kwalificatie gaat een deel van het landschap veranderen door de grote ruimtevraag vanuit andere functies. De woningbouwopgave is aanzienlijk in drie van de vier scenario's (niet in *Regional Communities*). Deze woningen zullen voornamelijk worden gebouwd aan stadsranden of in grootschalige uitleglocaties (Pieterse et al., 2005). Foto 2 geeft daarvan een beeld. Maar ook in andere delen van het landelijke gebied van de Randstad zal nog veel worden gebouwd, gezien de grote vraag naar groenstedelijk wonen (Van Dam et al., 2003 en 2005). Dit is mogelijk omdat gemeenten door de decentralisatie meer bevoegdheden hebben gekregen. In oppervlakte is deze conversie wellicht beperkt, maar visueel kan de impact groot zijn omdat deze bouwwerken van grote afstand zichtbaar zijn en vaak als barrière fungeren. In de

overige delen van het landelijke gebied zet de schaalvergroting van de landbouw door en kan de glastuinbouw toenemen als de landbouwsector verder liberaliseert.

Er doet zich een paradox voor in het landelijke gebied van de Randstad. In alle scenario's blijft het landschap open en neemt het areaal groen toe. Daarnaast zal de realisatie van de EHS leiden tot extensieve recreatieve zones. Door deze groei van recreatiemogelijkheden wordt het landschap in de scenario's *Transatlantic Market* en *Global Economy* echter niet aantrekkelijker. Dat komt doordat nieuwe stedelijke clusters worden gevormd en doordat kantoren, woningen en bedrijven visuele barrières opwerpen langs de verkeersinfrastructuur (Hamers et al., 2006; Visser et al., 2002), die veelal onaantrekkelijk worden gevonden (BCI, 2003). In *Strong Europe* en *Regional Communities* zou het gebied zich kunnen onttrekken aan deze ontwikkeling, omdat er dan meer natuur in het kader van de Ecologische Hoofdstructuur wordt aangelegd en minder bebouwing wordt toegelaten in het landelijke gebied. Ook door de schaalvergroting en de industrialisatie van de landbouw kan de toegang tot delen van het landelijke gebied worden geblokkeerd en de aantrekkelijkheid afnemen.

De infrastructuur door het Groene Hart verbindt de vier grote steden met elkaar. Dit vormen de dikste stromen en de meest rendabele verbindingen van het land. Door woongebieden aan te leggen in de Randstad kunnen er nieuwe, intensieve kriskrasrelaties ontstaan tussen deze woonkernen en de grote steden. Hierdoor zou het gebied verder kunnen versnipperen.

Waterberging

In het landelijke gebied van de Randstad zal de kans op wateroverlast en overstromingen toenemen. Het zal meer gaan regenen (IPCC, 2001) en het merendeel van het gebied ligt onder NAP. De boezemwateren hebben maar een beperkte afvoercapaciteit, zodat zij het water niet snel genoeg kunnen afvoeren. In het Westland leidt dit al geregeld tot wateroverlast. Bij hoge economische en demografische groei ontstaat er dus een aanvullende behoefte aan waterberging. Deze waterberging zal voornamelijk in de lage veengebieden worden gezocht, omdat deze grond minder geschikt is voor woningen en bedrijven. De foto's 3 en 4 laten zien hoe deze bergingsopgave in de Randstad mogelijk kan worden opgelost. Waterberging is overigens alleen mogelijk als een flexibel waterpeil wordt ingesteld (Van de Gaast et al., 2002).

De Overgangszone

Uit hoofdstuk 5 *Landbouw*, blijkt dat de melkveehouderij in het scenario met een open wereldmarkt (*Global Economy*) een groot deel van de akkerbouw vervangt. Verder is er in *Transatlantic Market* en *Global Economy* meer glastuinbouw te verwachten. Ook wordt een grote extra ruimtevraag naar natuur- en recreatiegebieden voorzien (hoofdstuk 5, *Natuur, natuurkwaliteit en recreatie*). Ten slotte zal in dit landsdeel de

Foto 1

De uitgangssituatie: een agrarisch gebied in het oosten van het Groene Hart met boerderijen en lange smalle kavels grasland. Alle boerderijen hebben een agrarische functie.

Foto 2

In het landschap van foto 1 zijn een woonwijk, een bedrijventerrein en een privaat sportterrein aangelegd. Een boerderij krijgt een woonfunctie.

Foto 3

Aanleg van een nat terrein voor waterberging. Het accent ligt hier op natuur met een beperkte recreatieve waarde.

Foto 4

Aanleg van een blauwe stad met veel water en aan de bovenkant bedrijventerreinen. De wateropgave wordt hier gecombineerd met de behoefte aan ruim wonen.

belangstelling het sterkst groeien om bedrijven (*Global Economy*) en woningen (*Strong Europe*, *Transatlantic Market* en *Global Economy*) te vestigen. De groei van de werkgelegenheid (hoofdstuk 5, *Werken*) en de aanwezigheid van veel natuur in Gelderland en Brabant maakt de Overgangszone tot een aantrekkelijke woonlocatie. De bevolkingsgroei in de Overgangszone komt echter voor het overgrote deel in de steden terecht en niet in het landelijke gebied (figuur 6.3.2).

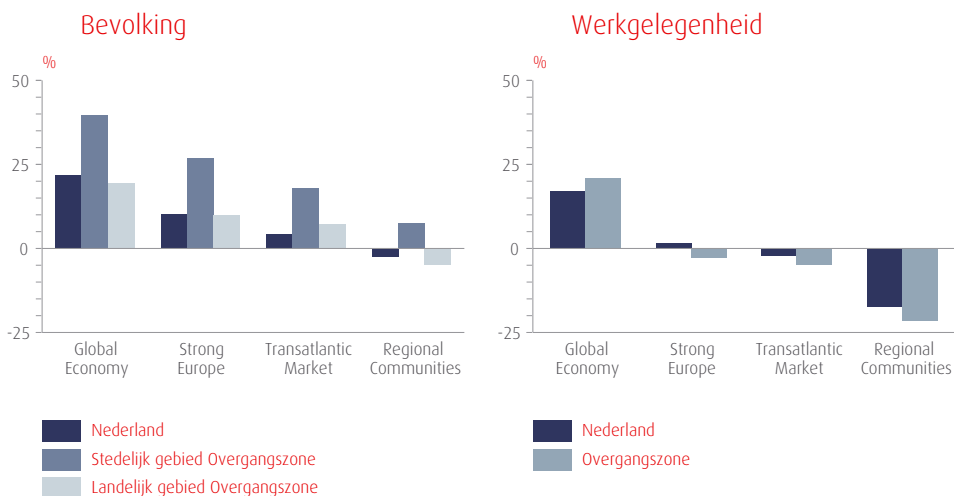
Uiterlijk van het landelijk gebied

De (hogere) zandgronden van het huidige landelijk gebied in de Overgangszone bestaan over het algemeen uit nog vrij kleinschalige landbouwgebieden waarin akkerbouw en veeteelt worden afgewisseld met behoorlijke arealen aan natuurgebied met bossen en vennen, die samen wel 20 tot 30 procent van het landelijke gebied innemen.

Wel zal de bedrijfsvoering van de landbouw ook hier een schaalvergroting en industrialisatie doormaken onder druk van de internationale concurrentie. Misschien schakelt de landbouw lokaal om naar meer rendabele sectoren zoals de glastuinbouw (foto 8).

De woningvraag kan voor een groot deel neerslaan in de vorm van 'groenstedelijk wonen' aan de randen van stad en dorp en als inbreiding in kleine dorpen. Het grootste deel van het landelijke gebied blijft dus onbebouwd. In *Global Economy*, en in mindere mate in *Strong Europe* en *Transatlantic Market*, gaat het echter om grote aantallen nieuwbouwwoningen. Als daarvoor nieuwe ontsluitingswegen worden aangelegd, kan het cultuur- en natuurlandschap versnipperen (hoofdstuk 5, *Natuur, natuurkwaliteit en*

Toename bevolking en werkgelegenheid Overgangszone 2002 - 2040

Figuur 6.3.2 Dynamiek van bevolking en werkgelegenheid in de Overgangszone tussen 2002-2040: landelijk versus stedelijk gebied.

recreatie). Naast de al bestaande groengebieden is er een grote opgave voor de EHS, zodat de mogelijkheden voor natuur en extensieve recreatie ruimer worden.

Waterberging

De rechtgetrokken beken in de hoge delen van de Overgangszone zorgen geregeld voor wateroverlast. Door de demografische en economische dynamiek in de Overgangszone is er lokaal behoefte aan maatregelen om deze wateroverlast terug te dringen. Dat zal grotendeels gebeuren door lokale maatregelen in combinatie met natuurontwikkeling, zoals hermeandering van beken. Het betreft maar een kleine oppervlakte, die niet verder is uitgewerkt en deels samenvalt met natuurontwikkeling. Overigens, ten behoeve van het veiligheidsvraagstuk wordt wel ruimte langs de grote rivieren gereserveerd voor meestromende nevengeulen en waterberging (hoofdstuk 5, *Overstromingsgevaar en wateroverlast*).

Overig Nederland

Uit de cijfers in de paragraaf *Nieuwe vraag naar ruimte* blijkt dat de ruimtedruk in Overig Nederland relatief laag blijft. Het landbouwgebied zal daardoor zijn karakter behouden, maar net als elders een visuele schaalvergroting ondergaan als de markt van landbouwproducten vèrgaand wordt geliberaliseerd (in *Global Economy* en *Transatlantic Market*).

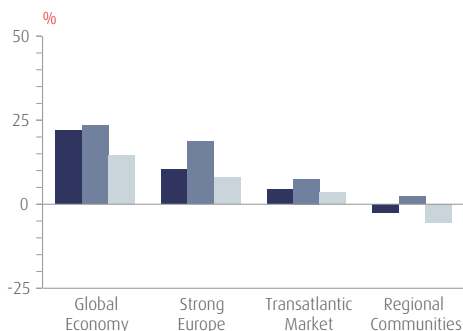
In figuur 6.3.3 geven we de ontwikkeling van bevolking en werkgelegenheid weer in het landelijk gebied van Overig Nederland. Alleen in de grotere steden blijft de bevolkingsomvang intact. Dat betekent dat in Overig Nederland, afgezien van het stedelijk gebied, veel plattelandsdorpen moeilijkheden kunnen krijgen om hun voorzieningen te handhaven. De mogelijke economische impuls als gevolg van de komst van nieuwe bewoners, vooral te voorzien in *Global Economy*, zal vooral in de buurt van steden plaatsvinden.

Uiterlijk van het landelijk gebied

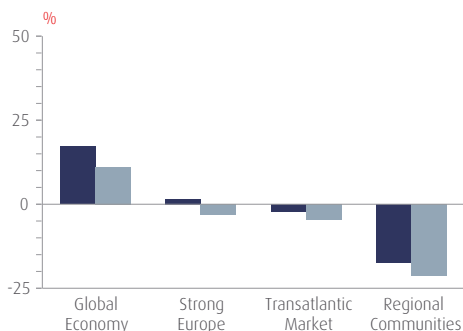
In grote delen van de periferie van Nederland (Friesland, Groningen en Zeeland) is de kans groot dat de open landschappen nog in stand blijven. In deze gebieden liggen voornamelijk kleinere dorpen en weinig grotere steden. Als de ontwikkelingen in de landbouw de trend volgen, zal de schaalvergroting toenemen en zullen grondgebonden veehouderijen dominant worden in de landschappelijke ruimte. Alleen de schaal zal tussen de scenario's verschillen: in *Regional Communities* is de schaalvergroting het kleinst en in *Global Economy* het grootst. Omdat er weinig andere ruimtevrage sectoren zijn, zal de landbouw nauwelijks worden verdrongen. De foto's geven een beeld van het landschap bij verschillende ontwikkelingen. Nieuwbouw zal bij voortzetting van het huidige beleid vooral worden gerealiseerd door inbreiding (zie foto's 6 en 8). In de scenario's waarin nog een belangrijke rol voor

Toename bevolking en werkgelegenheid Overig Nederland 2002 - 2040

Bevolking

Werkgelegenheid

Figuur 6.3.3 Dynamiek van bevolking en werkgelegenheid in Overig Nederland, 2002-2040: landelijk versus stedelijk gebied.

de overheid is weggelegd, zal wellicht meer bos worden aangelegd bij de steden, zoals het bosgebied linksboven in foto 6. In de marktgerichte scenario's kunnen ook woningen gebouwd worden buiten de bebouwde kom, en zal meer in de recreatie-behoefte worden voorzien met private voorzieningen. Foto 7 maakt dat zichtbaar met een golfbaan en een tennisbaan in het dorp, met particulier natuurbeheer en met verspreid staande landhuizen linksboven op de foto. De foto's 6 en 7 maken ook het landschappelijke effect van de schaalvergroting in de landbouw zichtbaar: de landbouwpercelen zijn hier verdubbeld. Foto 8 laat daarnaast veranderingen van de landbouw zien met een toename van glastuinbouw, stallen, de verandering van boerderijen met agrarische functie naar een woonfunctie en nieuwbouw in de kern. In de marktgerichte scenario's wordt de schaal van het agrarische landschap groter en groeit het aantal bedrijfsgebouwen. Karakteristieke elementen als houtwallen, reliëf en kleinschaligheid verdwijnen. De scheiding tussen natuur en landbouw wordt scherper (foto 6). Het wordt minder aantrekkelijk om te fietsen en te wandelen in het agrarische landschap, maar nieuwe natuur kan deze functie wellicht overnemen. In de beide andere scenario's kan het bestaande landschap nog grotendeels behouden blijven, vooral in *Regional Communities*.

Ruimte voor waterberging

In Overig Nederland is in de toekomst maar weinig ruimte voor waterberging nodig, ook al zijn de mogelijkheden door de lage grondprijs gunstig. Overig Nederland is namelijk veel minder verstedelijkt dan de Randstad en de bevolking en de economie

Foto 5

De uitgangssituatie is een combinatie van grasland en akkerbouw, enkele percelen met bos. De landbouwpercelen zijn gevormd bij de laatste ruilverkaveling.

Foto 6

De schaal van de landbouw neemt toe en er wordt publieke natuur aangelegd; dit leidt tot een scherpe scheiding tussen agrarisch gebied en natuur. De kern wordt volgebouwd.

Foto 7

Grootschalige landbouw, grote stallen, recreatieterrein en particulier natuurbeheer (linksboven) met verspreide woningbouw. De recreatie is ingericht op private terreinen.

Foto 8

In deze situatie wordt woningbouw gerealiseerd in het centrum van het dorp (inbreiding) en wordt de landbouw intensiever doordat er meer glastuinbouw komt en meer stallen worden gebouwd.

groeien matig. Het aantal gebieden dat in Overig Nederland ernstige overlast zal ervaren blijft daarom beperkt. In de lage delen van dit landsdeel zal men voornamelijk technische maatregelen treffen. Waar mogelijk zal men ruimtelijke maatregelen combineren met landbouw. Het ligt voor de hand dat men de capaciteit voor waterberging bij steden en nieuwbouwlocaties vanwege de lage grondprijzen zal zoeken in het landelijke gebied. Op de hogere gronden van Drenthe en Limburg wordt, net zoals bij Noord-Brabant en Gelderland, het water minder snel afgevoerd door hermeandering en natuurontwikkeling van beken.

Conclusies en signalen

In de toekomst zal de grondgebonden landbouw steeds minder bepalend worden voor het uiterlijk van het landelijke gebied. De landbouw zal plaatsmaken voor andere functies, vooral in de buurt van de steden. Het platteland zal uiterlijk het meest veranderen aan de stadsranden. Daar waar de landbouw blijft, zal het aandeel (glas)-tuintbouw groeien. Hoewel het in beide gevallen om een relatief beperkte oppervlakte gaat, kunnen de landschappelijke gevolgen groot zijn, zeker op lokaal niveau.

De betekenis van de landbouw voor landschap, recreatie en natuur is de afgelopen decennia geleidelijk afgenomen. Als de landbouw nog verder onder druk komt te staan door de internationale concurrentie, zet deze trend versterkt door en krijgt het landschap steeds meer een monotoon en grootschalig karakter.

Het Nederlandse landschap wordt wel een stuk groener. Volgens bestaande beleidsafspraken komen er vele groene gebieden bij voor recreatie en nieuwe natuur. Bij een schaalvergroting van de landbouw worden natuurgebieden echter losse eilanden, wat ten koste gaat van de kwaliteit. Ook door nieuwe wegen die worden aangelegd, en door lintbebouwing die ontstaat, versnipperen de natuur en de recreatiegebieden. De kans hierop is het grootst in de Overgangszone, die het meest zal verstedelijken.

Als de bevolking groeit en de landbouw tegelijk een grootschaliger karakter krijgt, neemt juist de behoefte aan mooi landschap om te recreëren toe. Uit de analyse blijkt echter dat de kwaliteit van het landschap in de buurt van de stad afneemt. Waardevolle landschappen zullen steeds moeilijker te bereiken zijn voor hen die ervan willen genieten.

Door nieuwe woningbouw, bedrijventerreinen, stallen en kassen wordt het verharde oppervlak groter. Tegelijkertijd gaat het door klimaatverandering meer en heviger regenen. De wateroverlast zal dus groter worden. Omdat de capaciteit van boezemwateren in lage delen van Nederland te klein is om een snelle afvoer te garanderen, zal de behoefte aan waterberging toenemen.